

Na zeventuizend kilometers landschap heeft de trein Berlijn bereikt. Honderdenéén schrijvers zijn als scherven van een granaat uiteen gespat. De een is teruggevlogen naar Reykjavik, de ander naar Skopje, Baku of Amsterdam. Er is omhelsd en een beetje gehuild, sommigen zijn er stiekem tussenuit geknepen. De meesten van ons zien met enige angst de toekomst tegemoet, zal het leven niet stomvervelend zijn na zo'n intensieve, spectaculaire tocht?

Na Minsk volgde Warschau. Ik was er nog nooit geweest. Omdat er nauwelijks lezingen waren gepland, had ik tijd om samen met een Bulgaarse dichter op zoek te gaan naar sporen van het vroegere joodse leven. In de tweede wereldoorlog vertrokken vele Poolse joden vanuit een bepaalde gevangenis naar de concentratiekampen. De onderste verdieping van het gebouw is nog steeds intact, men heeft er een klein museum ingericht. Hoewel ik veel heb gelezen over de oorlog, en als kind het voormalige kamp in Dachau heb bezocht, emotioneerde het me toch weer om al die voorwerpjes, briefjes en foto's te zien. Bij elk voorwerpje hoorde een naam, een gezicht, een verhaal en een lijk.

In Warschau hebben we ook een bijeenkomst gehouden van alle vrouwelijke auteurs die meereisden, drieëntwintig stuks op bijna tachtig mannen. Om beurten vertelden we iets over onszelf en ons werk. We waren verrast door elkaars kracht. Besloten werd om in contact te blijven via telefoon, fax en e-mail, en elkaar zo mogelijk opdrachten toe te spelen. Een Oostenrijkse kwam op het idee een bloemlezing samen te stellen met verhalen en gedichten van de deelnemers aan de literatuurtrein. Iemand anders merkte op dat volgens haar de mannen relatief vaker lezingen moesten houden dan de vrouwen. En hoeveel mannen hadden eigenlijk gevraagd of ze de vertaling van onze tekst mochten lezen? Zelfs mijn Nederlandssprekende collega's hadden geen enkele belangstelling voor de mijne getoond, en ik wel voor de hunne. Ondanks alle beminnelijkheid was er zeker sprake van een 'fluwelen oorlog', zoals de Franse filosoof Pascal Bruckner de concurrentiestrijd tussen kunstenaars onderling pleegt te noemen. Ik heb diverse keren meegemaakt dat mannelijke deelnemers aan de treinreis bewust belangrijke personen bij mij weghielden.

Het grootste tumult tijdens de vrouwenbijeenkomst ontstond toen het onderwerp 'prostitutie' ter sprake kwam. We hadden allemaal met eigen ogen gezien dat het vanaf de Baltische staten krioelde van de hoeren in de hotels waar we verbleven. De mannen uit onze trein werden 's nachts gewekt door zwoele telefoonstemmen die vroegen of ze nog gezelschap voor de reis nodig hadden? Sommige hotels waren regelrechte bordelen, met name in Sint-Petersburg. Enkele mannen uit onze trein waren er gesignaleerd met twee hoeren tegelijk. De volgende dag in de trein bespraken ze openlijk prijzen en kwaliteiten. Twee Zweedse schrijfsters wonden zich daar verschrikkelijk over op. Ik zei: 'Er zijn misschien hooguit vijf of tien die het doen, ik snap niet dat jullie daar zo kwaad over zijn.' Een van de Zweedse schrijfsters schreeuwde terug dat ook vijf of tien mannen zich dienden te gedragen. 'Het zijn schrijvers, they ought to behave, to be civilized.'

In Warschau stond ook een bijeenkomst op het programma voor alle vrouwen én mannen van de literatuurexpres. Ook hier ontstonden heftige discussies. Een comité van vier mensen had een slotverklaring opgesteld die was bedoeld voor het Europese Parlement en de Raad van Europa. Allemaal hadden we een kopie ontvangen. In ambtelijke taal repte de tekst van eenheid door diversiteit, de noodzaak om kleinere talen te beschermen, het belang van ondersteuning van vertaalprojecten. De tekst was een schets, een voorstel. De tegenstanders vonden dat hij geen enkele literaire waarde of originaliteit bevatte. Ik bedacht dat het inderdaad jammer was om met zulke afgekloven woorden een reis af te ronden die op zichzelf al een statement was. Buigen voor politici door hun taal te gebruiken was een degradatie van het kunstwerk dat we met ons allen hadden gemaakt.

In de trein naar het eindpunt Berlijn waren er weer spanningen. De Rus Alexey Varlamov deelde een tekst uit met als titel COMMENTS ON ONE PROVOCATION. Hij legde erin uit dat zijn

artikel over Tsjetsjenië verkeerd vanuit het Russisch naar het Engels was vertaald, en nog wel door de Oekraïners die een petitie hadden opgesteld tegen de oorlog. Zelf was hij nog steeds voorstander, schreef hij nu, maar zijn standpunt was genuanceerder dan de Oekraïners hadden doen voorkomen.

Degenen die ons verblijf in Berlijn hadden georganiseerd, waren vergeten dat mensen na een dag reizen eerst graag iets willen eten voor ze een paar uur naar saaie toespraken kunnen luisteren. De schrijver uit Azerbeidzjan, degene die zestien miljoen boeken heeft verkocht, pakte demonstratief zijn laptop en ging zitten werken aan de roman waaraan hij zes weken geleden in Lissabon was begonnen. Hij moest duizend dollar per dag betalen wanneer hij zijn manuscript te laat inleverde, zei hij. Het boek ging over honderdenéén schrijvers in een trein; honderd goeie en één slechte. De laatste smeedde plannen om de president van Rusland te vermoorden.

Ik zal nog heel lang moeten nadenken voor ik in staat ben mijn bijdrage te schrijven voor het dikke boek To Europe dat in oktober 2001 op de Buchmesse in Frankfurt zal worden gepresenteerd. Het wordt uitgegeven in minstens vijftien taalgebieden. Alle schrijvers uit de trein worden geacht er ongeveer vijftien pagina's tekst voor aan te leveren.

Ik ben moe en wil eerst slapen en herkauwen. Ik besef nu hoe weinig kennis ik heb van bepaalde landen en hun geschiedenis. Europa is groter voor me geworden.

Op de allerlaatste dag in Berlijn was er een lezing van György Konrád. Toen ik hem na afloop even sprak, was zijn eerste vraag: 'Zijn er nog liefdesaffaires in de trein geweest?' Als zelfs Konrád daar benieuwd naar is, mag ik er op deze plaats ook wel even over beginnen. Het antwoord is ja. Of je nou uit Oost- of West Europa komt, tijdens zo'n zware tocht heb je behoefte aan een warm stel armen om je heen. Alles is zoveel mogelijk in het geheim gebeurd, want behalve een groot kunstwerk, was de trein ook een grote roddelmachine. Wie openlijk een liefdesrelatie begon, wist dat hij het gevaar liep in honderdenéén verhalen beschreven te worden.